

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

ПЕТЬКО Людмила Василівна

УДК 37.032: 379.85

**СТИМУЛЮВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ
ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.07 – теорія та методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти АПН України на кафедрі філософії освіти (м. Київ), Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Киричук Валерій Олександрович,
Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України,
доцент кафедри психології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Савєнкова Людмила Олексіївна,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
завідувач кафедри педагогіки та психології;

кандидат педагогічних наук, доцент
Фокін Сергій Павлович,
Національний авіаційний університет,
Інститут міжнародних відносин,
доцент кафедри країнознавства та туризму.

Захист відбудеться 20 грудня 2007 р. о 16.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано „14” листопада 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ж.В. Петрочко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Завданням освітянської політики держави у розв'язанні проблем підростаючого покоління на сучасному етапі стає виховання гуманістично спрямованого громадянина демократичного суспільства, який би у своїй життєдіяльності мав активну позицію, умів її відстояти, знав та любив свою батьківщину. Аналіз особливостей розвитку вихованців підліткового віку показує, що це не лише період труднощів і суперечностей, але й час для реалізації їхніх внутрішніх та зовнішніх можливостей, які, зокрема, яскраво проявляються у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Результати наукових досліджень у галузі філософії, педагогіки, психології, соціології дозволяють окреслити різні аспекти даної проблеми. Так, з позицій філософії проблема життєдіяльності людини відображена в працях учених: Є.Ануфрієва, П.Вацлавика, О.Кирилюка, В.Когана, В.Мовчан, А.Ребенко, Л.Саввіної, Г.Широкалової, J.Nabertmas, M.Foucault, J.Turowskego, M.Weber, де розглядаються питання, присвячені взаємодії особистості і суспільства, особистості і колективу.

У загальнопедагогічному плані проблема висвітлювалася в працях видатних педагогів А.Макаренка, В.Сухомлинського, К.Ушинського. Окремі положення проблеми теорії діяльності та суб'єкта оприлюднені в роботах К.Абульханової-Славської, Б.Ананьева, А.Зосимовського, А.Капської, О.Киричука, О.Леонтьєва, Т.Мальковської, А.Петровського, Л.Савенкової, де простежується залежність виховання життєвої активності особистості, і соціально-комунікативної зокрема, від організації життєдіяльності підлітків у малих соціальних групах.

Особливості становлення соціальної активності, прояву і розвитку її в підлітковому віці у різних сферах діяльності вивчали І.Булах, Р.Вайнола, І.Волков, Б.Грудинін, О.Карпенко, Л.Кацнельсон, Ю.Мороз, О.Поліканова, Є.Рогов, Ю.Руденко, І.Філіппова, С.Фокін, Г.Хандамишвілі, О.Хоптяр, Н.Шарова. У невеликій кількості спеціальних досліджень (В.Киричук, С.Тарасюк) розглядалося питання стимулювання соціально-комунікативної активності (СКА) старшокласників та дітей із затримкою психічного розвитку.

Водночас у зазначених роботах не розкриті структура, рівні та зміст СКА підлітків, внутрішні і зовнішні чинники її стимулювання в умовах організації позанавчальної роботи. У зв'язку з цим стає важливим виявлення та теоретичне обґрунтування ефективних форм і методів організації, а також керівництва туристсько-краєзнавчою діяльністю (ТКД), спрямованою на стимулювання СКА підлітків.

Дослідження із загальних питань ТКД знайшли своє відображення в багатьох роботах (Баф'я Лех, С.Галушко, П.Істомін, Ю.Кокорєв, М.Костриця, В.Обозний, В.Орлов, Б.Омельченко, І.Пілат, А.Остапєць-Сवेशников, М.Соловей, М.Ямницький, С.Фокін, М.Щербаков, В.Тючкалов). Проте в сучасній науково-педагогічній літературі питання конструктивного ставлення підлітків до туристсько-краєзнавчої діяльності, їх свідомої соціально-комунікативної активності ще недостатньо досліджено. Аналіз наукових джерел з даної проблеми переконує, що до теперішнього часу практично не вивченим залишалось моделювання процесу стимулювання СКА в підлітковому віці під час ТКД. Зокрема, відсутній системний підхід до визначення самого поняття „соціально-комунікативна активність”, яке б адекватно відображало все різноманіття її структурних елементів в їх єдності і функціонуванні, механізмів виникнення та розвитку.

Практична необхідність та недостатня наукова розробленість означеної проблеми обумовили вибір теми дисертаційного дослідження: „**Стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності**”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена Радою ЦППО АПН України (протокол № 10 від 14 грудня 2005 р.), узгоджена рішенням бюро Ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та

психології в Україні (протокол № 3 від 21 березня 2006 р.) та є складовою Всеукраїнського експерименту за темою „Психолого-педагогічне проектування соціального розвитку особистості учнів загальноосвітніх навчальних закладів” (Наказ МОН України від 28 вересня 2001 року № 665, керівник проекту кандидат педагогічних наук, доцент В.О. Киричук).

Об’єкт дослідження – соціально-комунікативна активність підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Предмет дослідження – стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків шляхом залучення їх до туристсько-краєзнавчої діяльності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність чинників та соціально-педагогічних умов стимулювання у підлітків соціально-комунікативної активності в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Гіпотеза дослідження: ефективність процесу стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків під час туристсько-краєзнавчої діяльності буде забезпечено за умов дослідження основних психолого-педагогічних чинників стимулювання СКА; аналізу залежності стимулювання СКА від змісту і форм організації ТКД і системи внутрішньоособистісних детермінант особистості підлітка; розробки і апробації педагогічних рекомендацій щодо стимулювання СКА в умовах ТКД школярів; системного та комплексного підходів до вищезазначеного.

Відповідно до об’єкта, предмета, мети й гіпотези дослідження, визначено такі **завдання**:

1. Здійснити науковий аналіз проблеми соціально-комунікативної активності особистості в психолого-педагогічній теорії і практичній роботі загальноосвітніх навчальних закладів.

2. Визначити та охарактеризувати основні чинники стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

3. Виявити соціально-педагогічні умови стимулювання, розвитку і прояву соціально-комунікативної активності у підлітків та здійснити їх перевірку.

4. Розробити та впровадити програму стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків в умовах діяльності туристсько- краєзнавчих гуртків при загальноосвітніх навчальних закладах.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять: основні положення наукової теорії пізнання про зв’язок явищ і процесів у природі та суспільстві; сучасні концепції розвитку індивідуальності, цілісності виховного процесу. На всіх етапах дослідження використовувалися основні документи щодо розвитку освіти в Україні, зокрема, Державна національна програма „Освіта” (Україна XXI століття), закони України „Про загальну середню освіту”, „Про туризм”, „Про фізичну культуру і спорт”, „Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 роки”, „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”, Програма розвитку краєзнавства на період до 2010 року.

Методи дослідження. Для розв’язання поставлених завдань використовувався комплекс методів, зумовлений об’єктом, предметом і метою дослідження: *теоретичні* – аналіз, систематизація, узагальнення, порівняння наукової філософської, психологічної та педагогічної літератури для з’ясування змісту базових понять дослідження, обґрунтування зв’язку об’єктивних та суб’єктивних чинників у стимулюванні соціально-комунікативної активності; *емпіричні* – педагогічна діагностика, бесіда, анкетування, експертна оцінка, аналіз документів для визначення ролі туристсько-краєзнавчої діяльності в процесі стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків, сформованості даного феномена; виявлення рівнів сформованості соціально-комунікативної активності; *формувальні* – організація туристсько-краєзнавчої діяльності для перевірки соціально-педагогічних умов, що забезпечують ефективність стимулювання у підлітків соціально-комунікативної активності; *обсерваційні* (включення та опосередковане спостереження за вихованцями під час туристсько-краєзнавчої діяльності); *статистичні* – для статистичної обробки даних і з метою перевірки ефективності запропонованої моделі стимулювання соціально-комунікативної

активності підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності) використовувався комп'ютерний пакет статистичних програм Statistika 6.0.

Експериментальна база дослідження. ЗОШ I-III ступенів м. Києва №№ 20, 103, 104; ЗОШ I-III ступенів №№ 20, 55, 109 м. Кривого Рогу, Бірківська ЗОШ I-III ступенів Олександрійського району Кіровоградської області, ЗОШ I-III ступенів №№ 4, 9 м. Василькова Київської області. Загальна кількість респондентів підліткового віку становила 872 учня.

Наукова новизна одержаних результатів:

- *вперше визначено* рівні соціально-комунікативної активності у підлітків, що дозволяють підвищити чіткість діагностування її сформованості; розроблено модель стимулювання соціально-комунікативної активності, що сприяє оптимізації процесу виховання підлітків під час туристсько-краєзнавчої діяльності; обґрунтовано зв'язок об'єктивних і суб'єктивних чинників стимулювання соціально-комунікативної активності вихованців у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності;

- *удосконалено* сутність поняття „соціально-комунікативна активність” та виявлено особливості її прояву у підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності, що поглиблює розуміння даного феномена;

- *дістало подальшого розвитку* обґрунтування основних соціально-педагогічних умов стимулювання соціально-комунікативної активності вихованців підліткового віку в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності: мала соціальна група, громадсько-корисні доручення, підготовленість учителів, зв'язок з батьками і громадськістю та ін., що дозволило суттєво розширити теоретико-методологічні засади організації виховного процесу; визначення основних функцій туристсько-краєзнавчої діяльності у стимулюванні соціально-комунікативної активності підлітків.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковій розробці актуальної проблеми теорії та методики виховання, розширенні теоретичних основ педагогічної роботи з підлітками; поглибленні науково-педагогічного розуміння стимулювання соціально-комунікативної активності вихованців, у збагаченні методичних засад виховання підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці програми стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків в умовах діяльності туристсько-краєзнавчих гуртків при загальноосвітніх навчальних закладах та впровадженні її у виховну діяльність загальноосвітніх навчальних закладів.

Матеріали дослідження можуть бути використані в навчально-виховній роботі загальноосвітніх навчальних закладів, шкіл-інтернатів; при розробці лекцій та семінарів з педагогіки, теорії та методики виховної роботи; в процесі підготовки студентів до позанавчальної діяльності; в системі підвищення кваліфікації вчителів, вихователів, класних керівників, педагогів-організаторів та соціальних педагогів.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховну роботу загальноосвітніх шкіл I-III ступенів м. Києва №104 (довідка № 562 від 11.10.2007); № 20 та № 109 м. Кривого Рогу (довідка № 102 від 23.02.2007 і довідка № 478 від 10.10.2007); ЗОШ I-III ступенів № 4 та № 9 (довідка № 78 від 24.03.2006 і довідка № 886 від 11.01.2007) м. Василькова Київської області.

Особистий внесок здобувача. У спільній публікації з В.Везеєм особистий внесок автора полягає у науковому вивченні проблеми соціально-комунікативної активності особистості та умов стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні матеріали дисертації доповідались та обговорювались на: Четвертих Ірпінських міжнародних педагогічних читаннях „Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти” (м. Ірпінь, 2006); XVI Міжнародних людинознавчих філософських читаннях „Гуманізм. Людина. Цінності.”(м. Дрогобич, 2004); XVII Міжнародній науковій конференції

„Гуманізм. Людина. Мова.”(м. Дрогобич, 2005); всеукраїнських науково-практичних конференціях „Модульно-блокове структурування педагогічних знань як умова реалізації якості навчання” (м. Кривий Ріг, 2007), „Проблеми структурування педагогічних знань як умова підготовки майбутніх фахівців” (м. Кривий Ріг, 2006), „Виховання майбутнього педагога на основі національної культури і вічних духовних цінностей: історія та перспективи” (м. Харків, 2006), II Всеукраїнській науково-практичній конференції „Нові напрямки творчого розвитку особистості школяра”(м. Київ, 2005); наукових конференціях „Мовна освіта в контексті Болонських реалій” (м. Київ, КНЛУ, 2005); „Актуальні проблеми професійної орієнтації і технічної творчості учнівської молоді” (м. Ровно, 1990), звітно-науковій конференції викладачів Київського національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (м. Київ, 2007); у доповідях і виступах дисертанта на конференціях, семінарах, методичних об'єднаннях вчителів.

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації висвітлено у 19 публікаціях, з них 13 статей (одна у співавторстві) у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, одна брошура (методичні рекомендації), 5 статей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел з 233 найменувань, у тому числі 20 іноземних джерел, 5 рисунків, 16 таблиць, додатків на 112 сторінках. Основний зміст дисертації викладено на 169 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, стан її вивчення, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, сформульовано гіпотезу, розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну значущість дослідження, визначено особистий внесок автора та подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** „Проблема соціально-комунікативної активності в теорії педагогіки та практичній роботі загальноосвітніх закладів” – здійснено конвент-аналіз філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури з проблеми дослідження, розкрито сутність, структура, рівні, зміст і особливості прояву та розвитку *соціально-комунікативної активності* (СКА) підлітків, виокремлено психолого-педагогічні чинники її стимулювання.

У широкому розумінні *соціальна активність* (СА) передбачає наявність трьох блоків, без врахування характеристик яких розуміння поняття „соціально-комунікативна активність” буде недостатньо повним.

Перший блок – це стійкі внутрішньоособистісні переконання, які формуються у процесі розвитку і виховання, активної взаємодії особистості з навколишнім світом і характеризують людину як суспільну істоту, забезпечуючи її самоцінність як індивідуальності. В якості *другого блоку* структури соціальної активності особистості виступає сам процес діяльності. Діяльність завжди певним чином пов'язана з проявом комунікативної активності особистості. На сьогодні в науковій літературі відсутня чітка концепція вивчення „комунікації” як соціально-педагогічного феномену. Ми розглядаємо комунікативну діяльність як складову життєвої діяльності людини, поряд із пізнавальною, ціннісно-орієнтаційною, практично-перетворюючою та художньою, і пропонуємо таку структуру комунікативної діяльності: комунікативний потенціал (іманентні від народження задатки людини до спілкування із собі подібними); комунікативна компетентність (набутий досвід людини в процесі соціальної взаємодії); соціально-комунікативна активність (комунікативно-виконавча майстерність особистості).

До *третього блоку* складової СА належать умови і фактори ситуації, в яких діє індивід, – ця складова найменш розроблена в психолого-педагогічній літературі. Критерієм рівня оцінки активності та чисельних характеристик діяльності виступає саме аналіз вимог ситуації.

Зміст СА і соціальної взаємодії потенційних та актуальних ознак соціальної суті індивіда виявляється у просоціальних, асоціальних та антисоціальних діях особистості, її самодіяльності. Самодіяльність знаходить свій вияв у процесі предметної діяльності (фізично-оздоровчій, предметно-перетворювальній, художньо-ігровій, громадсько-корисній, суспільно-політичній) і особливо у соціально-комунікативній діяльності, комунікації індивіда. Саме під час предметної діяльності і комунікації відбувається соціалізація особистості підлітків, стимулюється їхня соціально-комунікативна активність.

При вивченні активності підлітків основна увага спрямовувалась нами на дослідження їхньої пізнавальної і соціальної діяльності (Р.Вайнола, М.Голубев, В.Клюшкін, М.Круглов, С.Фокін). Ряд вчених (Т.Ільїна, А.Капська, О.Киричук, М.Утешев) визначає СА як особливу властивість особистості, її інтегральну якість, що характеризує стан суб'єкта в процесі взаємодії в діяльності, необхідність якої обумовлена соціально значущими цілями. Ми дотримуємося цього положення, адже СА виступає як родове поняття щодо видових: національно-громадянської, предметно-перетворювальної, навчально-пізнавальної тощо, СА є одним з видів соціальної активності (О.Киричук, В.Киричук, С.Тарасюк).

Соціально-комунікативна діяльність розглядається як специфічна самостійна форма взаємодії та взаємозв'язків підлітків у процесі певної діяльності, в нашому дослідженні – туристсько-краєзнавчій, ми виокремлюємо її як складову життєвої діяльності людини, поряд із пізнавальною, ціннісно-орієнтаційною, практично-перетворюючою та художньо-образною.

Розуміння суті соціально-комунікативної активності (СКА) підлітків, що є результатом їхньої соціальної взаємодії в процесі розгортання туристсько-краєзнавчої діяльності, а також передумовою подальшого психічного, соціального, фізичного і духовного розвитку, неможливе без визначення її змісту і структури, які дають змогу окреслити її функції щодо розвитку як самого суб'єкта цієї активності, так і розвитку малої соціальної групи (в нашому дослідженні – тургрупа) як інтегрованої спільноти.

Сутність СА визначається як одна із характерних рис способу життєдіяльності соціального суб'єкта (особистості, соціальної групи, історичної спільноти, суспільства), що відображає рівень спрямованості здібностей, знань, навичок, концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію невідкладних потреб, інтересів, мети, завдяки освоєнню, збереженню життєво важливих зв'язків з природним і соціальним середовищем, стимулюванню особистісних соціальних якостей підлітків.

Ми визначили *критерії* СА як співвідношення діяльності і самодіяльності в процесі міжособистісної взаємодії; переважання зовнішніх і внутрішніх спонук; домінування в діяльності репродуктивних або творчих компонентів; пристосування до обставин або творіння їх; співвідношення стійкого прояву даної якості особистості в поведінці, соціально-комунікативній діяльності.

У *структурному плані* СА як системне утворення містить чотири провідні компоненти: аксіологічний, когнітивний, афективний, праксеологічний. Така структура дає змогу глибше зрозуміти динаміку СА підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Характеризуючи СА підлітків у цілому (у системі її чотирьох компонентів), на підставі проведеного нами дослідження, відповідно до наведених критеріїв, передусім, можна виокремити *основні ознаки СА*: в діяльності – готовність ініціативно включитися в усі види предметної діяльності; прагнення оволодіти для цього уміннями, навичками, отримати відповідні знання; прояв активної позиції в міжособистісних стосунках; непримиренне ставлення до антигромадських проявів і негативних якостей особистості підлітка; виражені ініціативність, відповідальність і самостійність у виконанні громадської справи; комунікативність.

Отже, якщо СА є загальною соціологічною категорією, яка відображає атрибутивну властивість соціального об'єкта, обумовлює його здатність до соціальної діяльності і виявляється в ній, то СА – ціннісне ставлення суб'єкта до суспільства і є тією самою атрибутивною властивістю особистості, яка обумовлює її включення в соціальну діяльність, будучи стійким особистісним утворенням динамічного, інтегрального характеру. Залежно від

видів прояву СКА, ми виділяємо внутрішню (особисту) СКА, спрямовану на перетворення самої особистості в інтересах соціальної групи і суспільства, і зовнішню– міжособистісну, спрямовану на перетворення навколишньої дійсності і людей.

За своїм змістом і суттю СКА багатобічна. Ознаки СКА дозволяють нам виявити і оцінити справжню соціальну сутність будь-якої особистості підлітка, а також соціальної групи.

На різних рівнях свого розвитку СКА має різні форми, які також ідентичні стадіям розвитку досліджуваного феномену: активне, добровільне, відповідальне й ініціативне виконання підлітками завдань вихователя; самостійне знаходження підлітками способів повного або часткового їх здійснення; їхня комунікативна діяльність. Утворюється своєрідна залежність, де найтіснішим чином взаємопов'язані дві сторони: в СКА розкривається потреба особистості, яка задовольняється в громадсько-корисній діяльності, і в той же час реалізується потреба суспільства в груповій діяльності його членів.

Для дослідження особливостей прояву і розвитку СКА нами на експериментальному рівні було вирішено декілька взаємопов'язаних завдань, зокрема: діагностика рівнів СКА, статистичне дослідження функціональної залежності СКА у туристів-підлітків і не туристів, вивчення динаміки взаємовпливу туристсько-краєзнавчої діяльності і СКА, визначення структури досліджуваного феномену.

Для фіксації проявів СКА у підлітків на основі соціометричних та координатно-соціограмних методик розроблено і апробовано метод групової експертної оцінки. Було виявлено чотири рівні характеристики СКА як певної системної якості, що показали ступінь сформованості досліджуваного феномену. В опитуванні всього взяло участь 872 учні 4–10 класів. На масиві анкетованих підлітків-туристів (497 респ.) відсотковий розподіл за рівнями сформованості СКА склав: нульовий – 2 %, низький – 33 %, середній – 53 %, високий – 12 %. При статистичній достовірності $t \geq 4$, t-критерій нульового рівня склав 0,5; низького – 9,2; середнього – 17,1; високого – 3, що свідчить про високу достовірність середнього рівня розвинутої СКА у вихованців, які займаються ТКД (місто та село).

Анкетування підлітків-туристів дало такі показники: нульовий рівень – 2%; низький – 32%, середній – 54%, високий – 14%. При статистичній достовірності при $t \geq 4$, t-критерій нульового рівня склав 0,4; низького – 7; середнього – 13,7; високого – 3. Це також обґрунтовує те, що у туристів-підлітків розвиток СКА знаходиться на середньому рівні сформованості.

Ми виявили також рівні СКА в учнів 4–10 класів, які не займаються ТКД. Емпіричні дані переконливо свідчать про загальну тенденцію зростання середнього та високого рівнів СКА у підлітків-туристів (місто+село). У підлітків, які не займаються ТКД, показники нульового рівня СКА збільшуються майже у 8 разів, тоді як у підлітків-туристів відбувається зниження показників нульового рівня: в 4-х класах – 7 %, в 5-х, 6-х і 7-х складає 2 %, а у 8-х класах збільшується і сягає 3 %. У 10-му класі дані нульового рівня у туристів становлять 0 %, у не туристів – 57 %.

Найважливішими об'єктивними чинниками стимулювання СКА є: моральні чинники, соціальна діяльність, вільний час, якість освіти та виховання, у тому числі якість педагогічного керування.

Можна констатувати, що від СКА підлітків залежить не тільки вибір дозвілєвої діяльності – „конструктивної”, тобто спрямованої на самовдосконалення, особистісно-значущу творчість, на активну дію у різноманітних аспектах життя групи, суспільства, але і „деструктивні” дії, тобто ті, які виявляються в антисоціальній поведінці.

На підставі викладеного вище, можна говорити про те, що ТКД займає значне місце в структурі і змісті вільного часу підлітків, перетворюючи цей час на активний, діяльний, тобто в чинник не тільки фізичного розвитку і здорового проведення часу, але й участі в суспільному житті.

У механізмі дії суб'єктивного чинника, який впливає на стимулювання і зростання СКА, ми виділяємо наступні елементи: підвищення рівня свідомості підлітків шляхом забезпечення якості освіти та виховання; активна соціально-комунікативна діяльність і громадсько-корисна

діяльність; розвиток моральних мотивів, задоволення від користі, яка приноситься малій соціальній групі та суспільству; внутрішньоособистісні детермінанти (ініціативність, відповідальність, продуктивність), життєвий досвід, рівень освіти, вихованість.

Стимулювання у підлітка потреби в діяльності, спрямованої на вдосконалення своєї особистості, є завданням виховання і самовиховання, умовою різностороннього розвитку особистості. Соціальна детермінація СКА здійснюється через потребуєчо-мотиваційну сферу людини. Це дало підстави стверджувати про наявність суб'єктивної детермінації діяльності особистості і її активності, основою якої є потреби. Звідси – джерелом СКА стають суб'єктно-значущі потреби, а фундаментальними детермінантами виступають потреби та інтереси.

СКА обумовлена комплексом соціальних установок і внутрішньою позицією підлітка. Провідний мотив занять ТКД – досягнення поставленої мети з усвідомленням підлітками соціальної значущості справи. За характером усі мотиви можна умовно розділити на чотири групи: громадсько-корисну діяльність, розвиток власної особистості, формальне виконання громадських доручень, егоїстично-корисливу діяльність. Досліджуючи інтереси підлітків у процесі ТКД до громадської роботи, спорту та ТКД, ми отримали такі показники: сільські туристи 4-7 кл. (124 респ.) виявили високий ступінь зацікавленості до спорту – 52,4 % проти 36,4 % не туристів, до громадської роботи – 33,9 % проти 13,6 % і до туризму – 54 % проти 34,8 %. Міські туристи-підлітки 4-7 класів (219 респ.) показали невисокий інтерес до громадської роботи – 12,3 %, хоча виявили велику зацікавленість спортом – 68,9 % проти 43,8 % у не туристів, а до ТКД – 78,8 %, проти 34,2 %. Тобто ті підлітки, які не займаються ТКД, проявляють більшу байдужість, пасивність до громадсько-корисної роботи, занять спортом, туризмом та краєзнавством.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що підлітки хочуть зайняти поважне положення серед своїх товаришів – 84,8 % туристів і 81,8 % не туристів (336 респондентів-туристів і 233 респондентів не туристів).

Із суб'єктивних чинників великий вплив на поведінку особистості підлітків чинить громадська поведінка, яка виявляється в похідному житті туристської групи, в міжособистісній взаємодії її учасників, діяльності туристів-підлітків на загальну користь, у їхніх вчинках під час подолання труднощів похідного життя.

Ми об'єднали всі суб'єктивні чинники стимулювання СКА у вихованців в один об'ємний людський чинник. Водночас, говорячи про людський чинник, ми маємо на увазі і суб'єктивний чинник, який виявляється в діяльності соціальних груп, а звідси і особистостей, що входять до їх складу.

Нами розглянуто особові структурні детермінанти СКА, що існують всередині групи: ініціативність, відповідальність, продуктивність. Ці якості вихованців виділяються на основі аналізу особливостей регуляції різних етапів їхньої діяльності. Так, на етапі включення в діяльність особистісна регуляція виявляється в ініціативності, на етапі реалізації діяльності – у відповідальності, на етапі завершення діяльності – у продуктивності.

Дані проведеного нами констатувального експерименту свідчать про те, що основна маса підлітків-туристів (54 %) знаходиться на середньому рівні сформованості соціально-комунікативної активності. У той же час, зменшення кількості підлітків-не туристів, які мають високий рівень СКА, і зростання показників у них нульового і низького рівнів, указує на необхідність здійснення в загальноосвітніх навчальних закладах цілеспрямованої роботи щодо стимулювання досліджуваного феномена.

У другому розділі „Педагогічні засади стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності” розглянуто: функції ТКД в стимулюванні СКА, соціально-педагогічні умови стимулювання СКА підлітків у процесі ТКД, проведено оцінку ефективності психолого-педагогічного експерименту щодо стимулювання СКА підлітків в умовах ТКД.

Нарівні з навчально-пізнавальною діяльністю як основною формою навчання велике значення має ТКД, яка сприяє розвитку різносторонніх інтересів і умінь підлітків.

Зважаючи на те, що ТКД – це групова діяльність, підліткова ТКД – це групова дозвіллева діяльність підлітків, основною формою організації якої є туристський похід або подорож, що на засадах самодіяльності й самоврядування об'єднує громадсько-корисні заходи, спрямовані на різносторонній розвиток вихованців у процесі їхньої взаємодії. До специфічних особливостей ТКД належать такі: підліток виступає як об'єктом, так і суб'єктом діяльності; неодмінною умовою ТКД є стійкий інтерес підлітка до ТКД; ТКД супроводжується фізичним розвитком та вдосконаленням особистості підлітка. Основним засобом виховного процесу у ТКД є громадсько-корисні справи, активна участь у життєдіяльності громади, міжособистісна взаємодія підлітків. Важливою для особистісного розвитку підлітка є громадсько-корисна діяльність, що дозволяє йому проявити себе в соціально значущих вчинках, які вимагають активної соціальної позиції. Тобто відбувається самореалізація особистості у взаємодії „Я – Інший”.

Вивчення мотивів, якими, в основному, керуються підлітки, включаючись в ТКД, розкриває цінності особистості підліткового віку. Дані по 4–7 класам підлітків-туристів переконливо показують надзвичайно високі показники соціальних та пізнавальних мотивів вихованців до занять ТКД. Водночас дослідження зафіксувало, що провідним є комунікативний мотив – можливість міжособистісної взаємодії.

У нашому дослідженні ми визначаємо групову організацію ТКД, її творчу спрямованість як одну із соціально-педагогічних умов стимулювання СКА і комунікативності зокрема, тому що ця діяльність дозволяє активно проявлятися міжособистим взаєминам підлітків. Комунікативність в процесі ТКД є арсеналом засобів для розвитку задатків і здібностей індивідуальності підлітка, створюючи благодатний ґрунт для соціально-комунікативної активності особистості, формування її високоморальних якостей.

Показники, що характеризують соціально-психологічні умови розвинутої комунікативності підлітків 4–7 класів, ми визначаємо за чотирма основними ознаками: а) можливість надавати один одному допомогу; б) можливість спілкування один з одним; в) формування якостей громадського діяча-активіста; г) прагнення допомагати оточуючим людям, школі, суспільству. Отже, в процесі групової ТКД комунікативність є вираженням згуртованості і свідомої взаємодопомоги підлітків, провідними компонентами якої є перевага громадських інтересів над особистими, розвинуте почуття обов'язку і відповідальності.

Таким чином, якщо комунікативність виражає собою загальну суть взаємин в сучасному суспільстві, є наслідком і умовою стимулювання розвитку індивідуальності підлітка, широти його соціальних зв'язків, їх різноманітності, то тургрупа (мала соціальна група) – це особлива форма існування і прояву цих взаємин, які реалізуються в конкретних умовах.

Ми визначили, що великий вплив на стимулювання комунікативності у підлітків-туристів має ТКД з чітко вираженою соціальною спрямованістю, в якій виявляються міжособистісні взаємостосунки, ціннісні орієнтації особистості підлітка.

Нами доведено, що до соціально-педагогічних умов, що впливають на стимулювання СКА особистості підлітків в процесі ТКД належать: 1) наявність малої соціальної групи; 2) громадська думка; 3) самоврядування; 4) громадські доручення; 5) підготовленість вчителів, вихователів, соціальних педагогів до організації і проведення туристсько-краєзнавчої роботи; 6) зв'язок з батьками і громадськістю; 7) максимальна автономія і свобода педагогічного керівництва.

Вимірювання ефективності отриманих результатів формувального експерименту проводилося шляхом встановлення факту зростання рівня сформованості СКА підлітка, ступеня впливу внутрішньоособистісних детермінант на стимулювання досліджуваного феномену.

У ході проведення дослідно-експериментальної роботи, під час діагностики рівнів сформованості СКА, нами були виявлені суттєві зміни в їх розподілі. У звичних умовах організації виховного процесу стимулювання СКА підлітків в контрольній групі практично не

відбувається: відсотковий розподіл вихованців-не туристів по одному (середньому) рівню сформованості даного феномену співпадає з розподілом вихованців-туристів, проте домінуючими залишаються показники низького рівня сформованості СКА (42,5 %). Зростає пасивність підлітків-не туристів, якщо під час констатації нульовий рівень спостерігався у 9,5 % вихованців, то з віком він збільшився до 23,8 %.

Традиційні умови організації виховної роботи не сприяють стимулюванню у підлітків самодіяльності, ініціативності, відповідальності, самостійності, творчості. Теоретично обґрунтувавши методику стимулювання СКА в процесі ТКД, ми виявили всю складність і багатогранність даного явища, що представлено на рисунку.

Модель стимулювання СКА підлітка в процесі ТКД окреслює взаємозв'язок об'єктивних та суб'єктивних чинників, що впливають на розвиток особистості підлітка, показує види діяльності, які охоплює туристсько-краєзнавча робота, а також демонструє соціально-педагогічні умови, що впливають на стимулювання досліджуваного нами феномену.

У результаті формувального експерименту, і зокрема реалізації розробленої програми стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків в умовах діяльності туристсько-краєзнавчих гуртків при загальноосвітніх навчальних закладах, відбулися зміни у відсотковому співвідношенні рівнів сформованості СКА підлітків-туристів: домінуючим став високий рівень її сформованості, не виявлено вихованців з низьким і нульовим рівнями. Це свідчить, що основи теоретичного підходу і запропонованого варіанту формувального експерименту пройшли апробацію і показали позитивні результати (t- критерій = 8,4%).

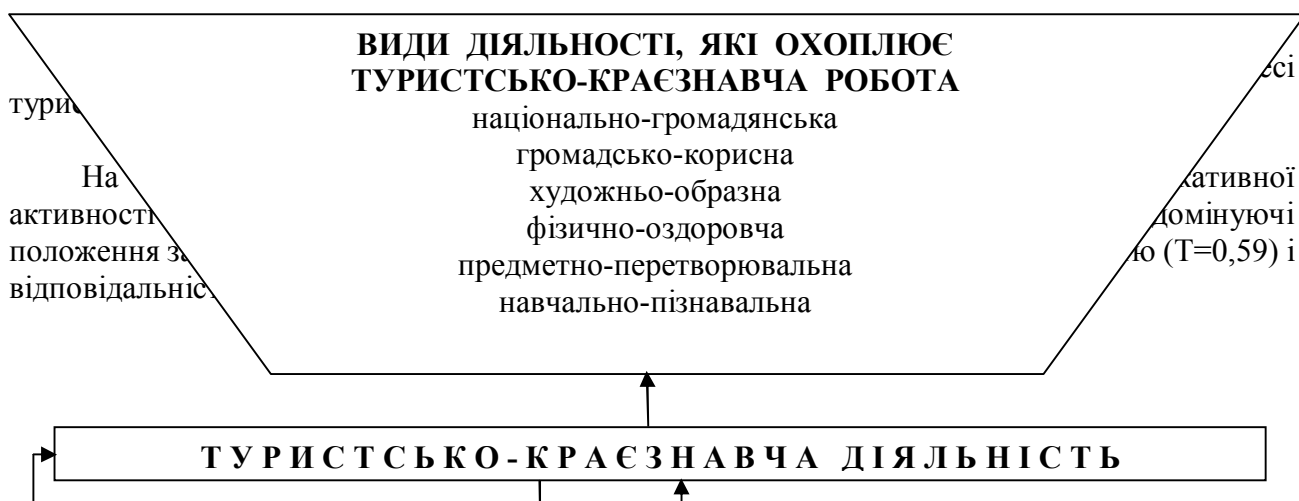
З метою виявлення зв'язку СКА особистості з рівнем сформованості ТКА, навчально-пізнавальної активності (НПА), ініціативності, відповідальності, комунікативності, продуктивності ми провели кореляційний аналіз отриманих експериментальних даних, використовуючи коефіцієнти кореляції К.Пірсона (X^2) і А.Чупрова (Т), для таблиць k=1. Отримані коефіцієнти кореляції, представлені в таблиці, свідчать про існування певної залежності між всіма досліджуваними ознаками. Це підтвердило наше припущення, що внутрішньоособистісними детермінантами СКА особистості підлітка є ініціативність, відповідальність, продуктивність.

Таблиця

**Показники зв'язку соціально-комунікативної активності:
коефіцієнти Пірсона (X^2) і Чупрова (Т)**

Класи	ТКА		НПА		І*		В*		К*		П*	
	X^2	Т	X^2	Т	X^2	Т	X^2	Т	X^2	Т	X^2	Т
4-8	23,2	0,43	17,9	0,38	19,5	0,40	32,1	0,51	42,5	0,59	28,8	0,48

ТКА – туристсько-краєзнавча активність, НПА – навчально-пізнавальна активність, І – ініціативність, В – відповідальність, К – комунікативність, П – продуктивність

При перевірці на достовірність показників X^2 , ми отримали такі дані: зв'язок СКА з ТКА та ініціативністю склав $a \leq 0,05$; СКА з НПА – $a \leq 0,01$; зв'язок СКА з відповідальністю, комунікативністю та продуктивністю показав $a \leq 0,001$. Ці результати доводять достатню достовірність нашого формувального експерименту.

Отримані коефіцієнти свідчать, що зв'язки між СКА та ППА, НПА, ініціативністю, відповідальністю, комунікативністю, продуктивністю досить стійкі, а це дозволяє вивчати СКА як інтегральну якість особистості, за якої стимулювання однієї окремої ознаки значним чином впливатиме на становлення інших і всієї системи в цілому.

Формувальний експеримент показав, що такі важливі внутрішньо особистісні детермінанти СКА, як ініціативність і продуктивність суттєво визначаються рівнем СКА. Це свідчить про те, що стимулюючи СКА, ми стимулюємо ініціативність і продуктивність вихованців.

Отже, аналіз результатів формувального експерименту продемонстрував зростання рівня СКА підлітків-туристів, тісний взаємозв'язок між його компонентами, достатню достовірність дослідження.

ВИСНОВКИ

У процесі дисертаційного дослідження нами було здійснено теоретичний аналіз проблеми соціально-комунікативної активності особистості (СКА) в психолого-педагогічній теорії та практичній роботі загальноосвітніх навчальних закладів, і виявлено та експериментально перевірено чинники та соціально-педагогічні умови стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків.

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення актуальної проблеми стимулювання СКА підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності (ТДК) на базі експериментального дослідження, яке підтвердило висунуту гіпотезу, засвідчило вирішення поставлених завдань і створило підґрунтя для таких висновків:

1. Аналіз філософської, соціологічної і психолого-педагогічної літератури дозволив визначити СКА як властивість соціального суб'єкта, що обумовлює здатність до соціальної діяльності, і яка виявляється в груповій діяльності та самодіяльності суб'єкта. Спільне соціальної активності та СКА виявляється в кінцевій меті – формування всебічно розвинутої особистості підлітка.

2. СКА передбачає взаємодію вихованців підліткового віку не тільки з суспільством та малою соціальною групою (клас, турзагін), але й з іншими індивідами, утворюючи сферу міжособистісних взаємин, і виявляє ставлення підлітка до самого себе, обумовлене його внутрішньоособистісними детермінантами: ініціативністю, відповідальністю, продуктивністю.

Серед структурних компонентів стимулювання СКА підлітка виокремлено три якісно своєрідних та інтегральних за своєю суттю: а) внутрішньоособистісні детермінанти; б) ситуація громадсько-корисної діяльності суб'єкта в усьому різноманітті її умов у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності; в) соціально-комунікативна активність як механізм вирішення суперечностей між існуючими умовами і можливостями підлітка. Вони характеризуються усвідомленістю соціально-комунікативного значення, мотивами соціально-значущого рівня, які знаходять адекватне віддзеркалення в *зовнішніх ознаках* (самостійність, ініціативність, відповідальність, комунікативність, продуктивність). Перетворення вимог громадського обов'язку у внутрішню необхідність дії, розгортання рушійних сил особистості підлітка в процесі соціально-комунікативної діяльності стимулює його соціально-комунікативну активність.

У дослідженні встановлено факт суперечності взаємодії об'єктивних і суб'єктивних чинників у життєдіяльності особистості підліткового віку, яка є для педагогів предметом вивчення на рівні систем вчинків і поведінкових реакцій окремого індивіду. Обґрунтовано, що

вплив об'єктивних і суб'єктивних чинників на стимулювання СКА підлітка вивчений недостатньо.

3. Встановлено пряму залежність успішності стимулювання СКА особистості підліткового віку від активності участі вихованців у заняттях туристсько-краєзнавчого гуртка. ТКД підлітків не лише сприяє розвитку, а й збагачує їхнє життя: підліток виступає організатором вільного часу, демонструє власноруч виготовлені предмети туристського спорядження або макети для експозицій шкільних музеїв, розширюється сфера його інтересів, міжособистісного спілкування.

4. За умов розгляду туристсько-краєзнавчої діяльності з точки зору її самоцінності для особистості підліткового віку визначено та обґрунтовано чотири рівні СКА – нульовий, низький, середній, високий.

5. Розроблена Модель стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності синтезує основні чинники та соціально-педагогічні умови цього феномену.

Серед багатьох чинників, що впливають на підвищення ефективності процесу стимулювання СКА підлітка в процесі ТКД, виокремлені: об'єктивні (школа, сім'я, громадські організації, вільний час) та суб'єктивні (людський чинник, потреби, мотиви, інтереси, ціннісні орієнтації особистості, внутрішньоособистісні детермінанти: ініціативність, відповідальність, продуктивність).

Аналіз результатів формувального експерименту засвідчив, що стимулювання СКА підлітків у процесі ТКД стає результативним за таких соціально-педагогічних умов: громадська думка, мала соціальна група, самоврядування, громадські доручення, підготовленість вчителів, максимальна автономія і свобода педагогічного керівництва, зв'язок з батьками і громадськістю.

6. Розроблено та впроваджено у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів авторську програму стимулювання СКА підлітків в умовах діяльності туристсько-краєзнавчих гуртків при загальноосвітніх навчальних закладах. Результати роботи показали, що стимулювання СКА вихованців зорієнтовано на активізацію особистісних ресурсів підлітка, зокрема на його суб'єктивний потенціал, й може бути основою для диференційованого підходу у наданні конструктивної педагогічної підтримки підліткам з боку організаторів туристсько-краєзнавчої діяльності.

7. З'ясовано, що високу СКА проявляють підлітки-шестикласники. Це зумовлено їхніми більшими емоційно-пізнавальними можливостями. Вони охоче відгукуються на будь-які пропозиції, із задоволенням беруть участь в груповій творчій роботі. Основними мотивами участі підлітків у ТКД є соціальні, пізнавальні, комунікативні.

У результаті експериментальної роботи доведено, що у підлітків-туристів сформованість СКА вища, ніж у тих, хто не займається ТКД. У перших зафіксовано зростання показників високого і середнього рівнів сформованості СКА й відсутність низького і нульового рівнів, тоді як у других показники як низького, так і нульового рівнів залишаються високими.

Виконане дослідження не вичерпує розв'язання всього кола проблем. Перспективними напрямками дослідження означеної проблеми можуть бути: вивчення всіх об'єктивних та суб'єктивних чинників стимулювання СКА особистості підліткового віку, через які можна було б керувати процесом її розвитку; розробка механізмів і принципів СКА, формування готовності учнів до СКА в інших видах громадсько-корисної діяльності.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Петько Л.В. Стимулювання комунікативності підлітків у позакласній роботі // Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. праць. – Кривий Ріг: КДПУ, 2007. – Вип.19. – С. 264–273.

2. Петько Л.В. Комунікативність як одна з умов розвитку особистості підлітка // Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Харків: „Основа” ХНУ, 2007. – Вип.18. – С. 172–181.
3. Петько Л.В. Психолого-педагогічна сутність соціально-комунікативної активності особистості // Педагогіка вищої та середньої школи. – Кривий Ріг: КДПУ, 2006. – Вип.15. – С. 315–328.
4. Петько Л.В. Організація туристсько-екологічних клубів в загальноосвітніх закладах // Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Харків: „Основа” ХНУ, 2006. – С. 287–292.
5. Петько Л.В. Організація туристської діяльності в загальноосвітній школі і формування суспільно-комунікативної активності підлітків // Теоретичні питання культури, освіти та виховання. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. – Вип.29. – С. 141–144.
6. Петько Л.В. Психолого-педагогічні чинники формування соціально-комунікативної активності підлітків // Педагогіка вищої та середньої школи. – Кривий Ріг: КДПУ, 2005. – Вип.12. – С. 144–153.
7. Петько Л.В. Туризм – справа захоплююча // Рад. школа. – 1990. – № 11. – С. 25–29.
8. Петько Л.В. Підлітки і туризм // Рад. школа. – 1989. – № 2. – С. 35–40.
9. Петько Л.В. Когда раскрывается детская душа // Физическая культура в школе. – 1989. – № 8. – С. 6–8.
10. Петько Л.В., Везей В.Ф. Підліток у різновіковому загоні // Рад. школа. – 1989. – № 11. – С. 6–12.
11. Петько Л.В. Наш VIII „Б” // Физическая культура в школе. – 1984. – № 5. – С. 40–41.
12. Петько Л.В. Формування соціально-комунікативної активності підлітків в процесі вивчення ними англійської мови // Іноземні мови. – 2005. – № 3. – С. 22–23.
13. Петько Л.В. До проблеми виховання національної свідомості школярів // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. праць. – Вип. 31. – К.: Вид. КНЛУ, 2007. – С. 132–136.
14. Петько Л. Програма роботи туристсько-краєзнавчого гуртка „Мандрівники”: Методичні рекомендації. – К.: Вид-во „Логос”, 2007. – 42 с.
15. Петько Л.В. Заняття туризмом і технічна творчість підлітків // Актуальні проблеми професійної орієнтації і технічної творчості учнівської молоді: Міжвуз. наук.-практ. конф. Ровно, 11-12 грудня 1990. – Ровно, 1990. – С. 143–144.
16. Петько Л.В. Функції туристсько-краєзнавчої діяльності в виховному процесі підростаючого покоління // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: Четверті ірпінські міжнар. наук.-пед. читання. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2006. – С. 409–412.
17. Петько Л.В. Туристсько-краєзнавча діяльність та вільний час підлітків // Проблеми якості природничої педагогічної освіти: XIII Каришинські читання. Полтава, 25-26 травня 2006. – Полтава, 2006. – С. 134–137.
18. Петько Л.В. Підготовка вчителя до реалізації соціально-комунікативної активності підлітків // Проблеми змісту педагогічної підготовки вчителя у контексті аксіологічності освіти (історичний, теоретико-практичний аспекти). – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – С. 142–145.
19. Петько Л.В. Розвиток ключових компетентностей особистості підлітка в процесі туристської діяльності // Мовна освіта в контексті Болонських реалій: Наук. конф. Київ, 24-25 лютого 2005. – К: Вид. центр КНЛУ. – 2005. – С. 124–126.

АНОТАЦІЇ

Петько Л.В. Стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2007.

Робота присвячена виявленню об'єктивних і суб'єктивних факторів, а також соціально-педагогічних умов стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків.

Дисертація містить теоретичне й експериментальне дослідження проблеми соціально-комунікативної активності в підлітковому віці. На основі матеріалів обстеження підлітків Дніпропетровської, Київської, Кіровоградської областей України визначено структуру, рівні соціально-комунікативної активності підлітків; виявлено соціально-педагогічні умови її стимулювання в умовах туристсько-краєзнавчої діяльності школярів. Встановлено пряму залежність успішного стимулювання соціально-комунікативної активності особистості підліткового віку від ступеня занять туристсько-краєзнавчого гуртка.

Практична реалізація міститься у змістовному визначенні чотирьох рівнів соціально-комунікативної активності, процедурі їх діагностики та практичних рекомендаціях щодо стимулювання соціально-комунікативної активності, розробці програми стимулювання досліджуваного феномена.

Ключові слова: особистість, підліток, соціально-комунікативна активність, самодіяльність, відповідальність, ініціативність, продуктивність, туристсько-краєзнавча діяльність, міжособистісна взаємодія, ціннісні орієнтації.

Петько Л.В. Стимулирование социально-коммуникативной активности подростков в процессе туристско-краеведческой деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2007.

Работа посвящена экспериментальному выявлению и научному обоснованию комплекса социально-педагогических условий, обеспечивающих высокую эффективность стимулирования социально-коммуникативной активности подростков в процессе туристско-краеведческой работы.

Содержание диссертации изложено в двух главах. В первой главе „Проблема социально-коммуникативной активности в теории педагогики и практике работы общеобразовательных учреждений” определяется психолого-педагогическая сущность социально-коммуникативной активности личности, особенности её проявления и развития у подростков, психолого-педагогические факторы стимулирования социально-коммуникативной активности у школьников.

Социально-коммуникативную активность мы рассматриваем как особенность социального субъекта, которая реализовывает его способность к социальной деятельности и проявляется в групповой деятельности и самостоятельности субъекта в процессе межличностного взаимодействия. В зависимости от видов проявления социально-коммуникативной активности выделены внутренняя (личностную) социально-коммуникативную активность, направленная на преобразование самой личности в интересах социальной группы и внешняя (межличностную), направленная на преобразование окружающей действительности и людей. Общественная направленность личности подростка и проявляется в социально-коммуникативной активности потому, что последняя включает в себя осуществление осознанно-мотивированной деятельности, проявление интереса и потребности в ней, вовлечение в неё друзей, организация их и себя на началах самостоятельности и инициативы, совместное со всеми сопереживание успехов и неудач в достижении целей социальной группы (тургруппы), которые уже стали своими.

В диссертации даны характеристики выделенным четырем уровням социально-коммуникативной активности: нулевой, низкий, средний, высокий, где уточнены некоторые специфические проявления данного феномена, характерные для подросткового возраста.

Во второй главе „Педагогические основы стимулирования социально-коммуникативной активности подростка в процессе туристско-краеведческой деятельности” определяются функции туристско-краеведческой деятельности в стимулировании социально-коммуникативной активности; социально-педагогические условия организации туристско-краеведческой деятельности (социальная группа, коммуникативность, общественно-полезные поручения, подготовленность учителей, связь с родителями и общественностью), даётся оценка результатов и эффективности педагогического эксперимента по стимулированию социально-коммуникативной активности в условиях туристско-краеведческой деятельности подростков.

В процессе исследования получены новые данные о социально-педагогических механизмах влияния содержания и форм организации туристско-краеведческой работы в сочетании с индивидуально-психологическими особенностями подростков на социально-коммуникативную активность как интегративное образование познавательных, эмоциональных и регулятивных компонентов.

Определены функции туристско-краеведческой деятельности в стимулировании социально-коммуникативной активности подростков и предложена модель исследуемого феномена, которая способствует оптимизации воспитательного процесса подростков во время туристско-краеведческой деятельности.

Результаты исследования могут быть использованы в общеобразовательных учебных учреждениях, школах-интернатах, а также при разработке лекционных курсов, спецкурсов, спецсеминаров по педагогике, методике воспитательной работы, в работе со студентами при подготовке их к внеклассной и внешкольной работе, в системе повышения квалификации учителей и воспитателей в деле повышения эффективности процесса стимулирования у школьников социально-коммуникативной активности.

Диссертация содержит теоретические и экспериментальные исследования подростков Днепропетровской, Киевской и Кировоградской областей Украины, что позволило определить структуру, функции, уровни социально-коммуникативной активности подростков, психолого-педагогические средства и условия её стимулирования в процессе туристско-краеведческой деятельности школьников-подростков. Практическая реализация результатов отражена в определении четырёх уровней социально-коммуникативной активности, процедуре её диагностики и практических рекомендациях по её стимулированию. Разработана и апробирована программа стимулирования социально-коммуникативной активности подростков в условиях организации туристско-краеведческой работы в общеобразовательных учебных заведениях.

Ключевые слова: личность, подросток, социально-коммуникативная активность, самодеятельность, ответственность, инициативность, продуктивность, туристско-краеведческая деятельность, межличностное взаимодействие, ценностные ориентации.

L. Petko L.V. Stimulation of Social-Communicative Activity of Teenagers Personality in Process of Touristic Local Lore Activity. – Manuscript.

The dissertation is going to get a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a specialty 13.00.07 – Theory and Methodic of Education. / M.P. Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2007.

The work is devoted to revealing of internal and external psychology and pedagogical conditions of stimulation of social-communicative activity of teenagers personality in process of touristic local lore activity.

This work contains theoretical and experimental research of teenagers of the Kyiv Region, of the Dnipropetrovsk Region, of the Kirovograd Region of Ukraine, is certain structure, functions and levels of social-communicative activity of teenagers, is revealed psychological and pedagogical means and conditions of its stimulation in a course of studying process of a comprehensive school. The practical realization of results is reflected in pithy definition of four levels of social communicative activity, procedure of its diagnostics and practical recommendations for its stimulation.

Key words: personality, teenager, social-communicative activity, vital self-definition, initiative, responsibility, productivity, touristic local lore activity, performances, system of orientations.